

ולא עוד, אלא שגורם לשכינה שתסתלק מישראל, שנאמר [שם]: "ויעתק צור ממקומו", ואין "צור" אלא הקדוש ברוך הוא, כפי שנאמר [דברים לב יח] "צור ילדך תשי". והיינו, הקדוש ברוך הוא. אף כאן, "צור", שהוא הקדוש ברוך הוא, נעתק ממקומו בתוך ישראל.⁽⁹⁸⁾

ואם החבר שסיים ראשונה המתין לו לחברו עד שסיים, מה שברו?

אמר רבי יוסי ברבי חנינא: זוכה לברכות הללו, שנאמר [ישעיה מח יח]: "לוא הקשבת למצוותי", אם גמלת חסד עם חברך והמתנת עליו, ["הקשבת" לשון המתנה], בגלל "מצוותי" שציוויתי לגמול חסד,⁽¹⁾ אזי "ויהי בנחר שלומך, וצדקתך כגלי הים, ויהי

א-1

כחול זרעך, וצאצאי מעיך כמעותיו" וגו'.⁽²⁾ תניא, אבא בנימין אומר:⁽³⁾ אלמלי [אילו] נתנה רשות לעין האדם לראות את כל השדים⁽⁴⁾ הנמצאים סביבו, אין כל בריה יכולה לעמוד מפני הפחד⁽⁵⁾ מהמזיקין.

אמר אביי: אינהו המזיקין נפישו מינן, רבים הם מאיתנו, וקיימי עלן וסובבים אותנו כי כסלא, כמו תלם והוא שורת חפירה המקפת לאוגיא, לתל הערוגה. כי הגפן נטועה בתל, וסביב עושים חריץ עגול שיתמלא במים.⁽⁶⁾ וכך המזיקים מקיפים וסובבים אותנו.

אמר רב הונא: כל חד וחד מינן, כל אחד מאיתנו, יש מצדו אלפא, אלף מזיקים

2. ראה בבן יהודע מה תשלום מדה כנגד מדה יש בברכות אלו.

3. כתב הצ"ח שלדעת רבינו חננאל שהאיסור להשאיר מתפלל יחידי הוא מפני סכנת המזיקין, מובן למה סידרה הגמרא את דברי אבא בנימין על מזיקין אחרי המימרא הקודמת.

4. כך פירש רש"י, [ד"ה לראות] וכבר האריך הרמב"ן [ויקרא יז ז] לבאר את ענין השדים, וראה הערה 14.

5. פירשנו כפשוטו, והפני יהושע כתב שאילו היו רואים את המזיקים, היו הם מתקנאים ביותר ומזיקים בפועל.

6. רש"י, ותוס' פירשו שהוא כתלמים המקיפים את הערוגה. ויש שדקדקו מדברי רש"י שביאר כהרמב"ם

98. הטעם שגורם לשכינה שתסתלק, הוא כדלהלן [ו א] שיש מעלה בלימוד של שנים ש"נכתבים מיליהו", וכן משמע בערוך [טרף] וראב"ן [קכה] שכתבו "אתה גרמת להסתלק שכינה, שלא יכתב זכותו כדמפרש לקמן". והיינו שגם בתפילה יש מעלה במה שנכתבים דבריהם למרות שכל אחד מתפלל לעצמו, ונמצא שיש יתרון שהמתפלל ביחידות יתפלל במקום שיש עוד מתפלל.

1. רש"י. והגר"א ביאר, שאין לפרש שהכוונה שימתין מלעשות מצווה, שהרי מצוה הבאה לידך אל תחמיצנה, אלא ודאי הכוונה שהמתנה היא גופא המצוה והיינו כשממתין לחברו. ורבינו יונה הביא שיש מפרשים ש"מצוותי" מלשון "צוות" דהיינו חבורה. ועוד פירש מלשון "מצוות" כמשמעו, וביאור הפסוק אם היית מקיים שתי מצוות שהיית מתפלל כראוי וממתין אח"כ לחברך עד שיתפלל היית זוכה לכל זה. וראה עוד במהרש"א.

משמאליה, ורבתא מימיניה. (7)

אמר רבא: האי דוחקא דהוי בכלה, מה שחשים לפעמים בני אדם הבאים לשמוע את הדרשה בשבת (8) כאילו הם יושבים בצפיפות, למרות שיושבים רווחים – מינייהו הוי תחושה זו נעשית על ידי המזיקין. (9)

וכן הני ברכי דשלהי, כשאדם חש עייפות בברכו ללא סיבה ידועה, מינייהו, תחושה זו באה מחמתם (10)

וכן הני מאני דרבנן דבלו, בגדי התלמידים שמתבלים מהר, למרות שאינם עוסקים במלאכה, מחופיא דידהו, בלאי זה נגרם על ידי חיכוך המזיקים שיושבים לצידם ומתחככים בהם.

וכן הני כרען דמנקפן, כרעים שהשתפשפו, מנייהו, שפשופם נגרם על ידי המזיקין.

האי מאן דבעי למידע לחו, מי שמעוניין בהוכחה ממשית שיש מזיקין סביבותיו, לייתי קיטמא ניהלא, יקח אפר מנופה (11) ונהדר אפרייה, יפזרו ליד מיטתו כששוכב לישון בלילה, שאז המזיקין מצויים אצלו, (12) ובצפרא חזי ובבוקר יראה על גבי האפר עקבות שמראהם כי כרעי דתרנגולא, כעקבות רגלי תרנגול, שכך היא צורת כפות רגלי המזיקים.

האי מאן דבעי למיחזינהו, מי שמעוניין לראותם, לייתי שליתא דשונרתא, שליית ולד של חתול נקבה אוכמתא בת אוכמתא, שחורה בת שחורה, בוכרתא בת בוכרתא, בכורה שאף אמה בכורה, ולקליה בנורא ולשחקיה, ישרוף את השליה באש ויטחון

מלאכים השומרים על האדם וכמבואר במדרש.

8. נקרא כלה, לפי ששבת נקראת כלה [עץ יוסף] וראה להלן [ע"ב] "אגרא דכלה" דהיינו שבת שנאספים בה, כגון לפני הרגל.

9. בעין יעקב כתב שרבא לימד סימנים אלו, כדי שאם יופיעו אצל אדם, ידע לומר שיר של פגעים, דהיינו "יפול מצדך אלף" כמבואר בשבועות [טו ב] והוא מגן עליו.

10. הערוך [ערך שה] ביאר, ש"הברכיים מתעייפין מפני המזיקין שסומכין עליהם".

11. ערוך [ערך נהל].

12. מהרש"א.

בפיה"מ [מו"ק א א] שה"אוגיא" היא התעלה, ואילו ה"כסלא" היא התלולית עפר שסביב התעלה.

7. במסורת הש"ס הביא גירסא שהוסיפה כאן: שנאמר [תהילים צא ז] "יפול מצדך אלף ורבבה מימינך", ופירש רש"י שם: "מצדך", משמאלך יחנו "אלף" שדים, "ואליך לא יגשו" להזיק. וראה מדרש רבה [דברים ד ד].

ובמגיד תעלומה כתב שמזיקים מימין מתגברים על שהתרפה במצות עשה, ומשמאל בעברו על הל"ת, וכיון שביטול מ"ע שכיח יותר ובפרט ביטול תורה ויראה ואהבה, לכן מימין הם רבים יותר מאשר בשמאל כי לא מצוי כל כך שיעבור על ל"ת בפועל.

ובעיון יעקב דקדק שאביי אמר רק שהם "נפישו מינן" ומשמע שאינו סובר כרב הונא, ולדבריו הפסוק "יפול מצדך אלף" מדבר על

אותה, ולימלי עיניה מניה, יניח מעט מהאפר הטחון בעיניו, (13) וחזי להו, ואז יראה את המזיקים.

ולשדייה בנובתא דפרזלא, ויניח את האפר הנשאר בתוך קנה חלול של ברזל, ולחתמיה בנושפנקא דפרזלא, ויחתום את הקנה בחותם של ברזל דילמא גנבי מניה, שמא יגנבו ממנו המזיקים חלק מהאפר, ובדבר שהוא צרור וחתום אין להם רשות בו, ולחתום פומיה, ויחתום את פי הקנה, כי

היכי דלא ליתזק.

רב ביבי בר אבוי עבד הכי, חזא, ואתזק, עשה כן וראה את המזיקין, אך ניזוק מהם. בעו רבנן רחמי עליה, ואתסי, ונרפא. (14)

תניא בברייתא: אבא בנימין אומר: אין תפילה של אדם נשמעת אלא בבית הכנסת. (15) שנאמר [מלכים א ח כח]: "לשמוע אל הרנה ואל התפלה", במקום של רנה, כלומר, במקום שהציבור אומרים שירות

13. רש"י. וביאר, שאמרו "לימלי" כי בעין כל נתניה נחשבת מילוי לפי שבדבר מועט היא מלאה.

14. ראה בטור ושו"ע [יו"ד קעט] אם מותר להשביע שדים ולישאל בהם על דברים. וכתב הבית יוסף שם: "ומעשה שדים שהתירו קצת פוסקים ראינו שרוב הנטפלים להם אינם יוצאין בשלום מתחת ידם, ולכן שומר נפשו ירחק מהם", והרמ"א [סעיף טז] הביא מספר חסידים שהם מזיקין רק למי שמתגרה בהם.

ודעת הרמב"ם [ע"ז יא טז] שכולן שקר וכזב אולם הרמב"ן [דברים יח יג] חלק עליו ואמר שאי אפשר להכחיש דברים יתפרסמו לעיני הרואים. וראה דרשות הר"ן [ד, יב] ודרך ה' [ח"ג פ"ב], ובספר יד הקטנה [ע"ז פ"ו ל"ת מו] האריך לברר שיטות הראשונים בזה.

15. רבנו יונה כתב שאף המתפלל ביחידות יתפלל בביהכנ"ס, והכסף משנה [תפלה א ח] ביאר כך גם בדברי הרמב"ם, וכן פסק בשו"ע [צ ט], וראה תוס' ע"ז [ד ב ד"ה כיון].

והצל"ח ביאר, שתפלת הציבור נשמעת גם חוץ לביהכנ"ס, ויחיד המתפלל בביהכנ"ס שיש שם עשרה, אע"פ שהם כבר התפללו שמונה

עשרה, ועוסקין בשירות ותשבחות, תפלתו נשמעת, כיון שהוא בביהכנ"ס ויש שם צבור, [ודקדק כן מלשון "תפלתו של אדם" דהיינו יחיד].

ולפיכך כתב שהמתפלל מוסף כשהציבור מתפלן שחרית תפלתו נשמעת עמהם, ומה שכתב המג"א [צ יז, תקצא ט] שאינו נחשב כמתפלל עם הציבור, היינו רק כשאינו עומד עמהם בביהכנ"ס. אולם המג"א [רלו ג] נקט כן גם כשעומד עמהם בביהכנ"ס.

והרמב"ם [תפילה ח א] כתב שאין תפלתו נשמעת בכל עת אלא בביהכנ"ס. ודייק הכסף משנה שנשמעת גם כשהתפלל מחוץ לביהכנ"ס, אבל בביהכנ"ס נשמעת בכל עת. וביאר הלחם משנה שבביתו לא מובטח לו שתתקבל אלא בשעה שהציבור מתפלל. אך בחכמת מנוח נקט שאינה מתקבלת, אלא שאינה לבטלה, כי כשמתפלל אח"כ כראוי בביהכנ"ס גם תפלותיו הראשונות מתקבלות.

והטור [צ] נקט שהכוונה שיתפלל בציבור בבית הכנסת, והב"י הבין שנחלק על רבינו יונה, אך במעדני יו"ט [סי' ז אות ה] כתב שהטור לא גרס כאן את דברי אבא בנימין, אלא הוסיפם בדברי רבי יוחנן להלן [ריש דף ח], וכן למד רבינו יונה, ולכן הוסיף שכוונת רבי יוחנן

ותשבחות בנעימות קול והיינו בבית הכנסת (16) שם תהא תפילה, שם נשמעת התפילה. (17)

אמר רבין בר רב אדא אמר רבי יצחק: מניין שהקדוש ברוך הוא מצוי בבית הכנסת? שנאמר [תהילים פב א]: "אלהים נצב בעדת אל", הכוונה בבית מועד שלו, דהיינו, בבית הכנסת.

ומניין לעשרה שמתפללין ששכינה עמהם? שנאמר: "אלהים נצב בעדת אל", ו"עדה" היינו עשרה אנשים יחדיו. (18)

ומניין לשלשה דיינים שיושבין בדין ששכינה עמהם? שנאמר [בהמשך הפסוק שם]: "בקרוב אלהים ישפוט", ו"אלהים" היינו בית דין שיש בו שלשה דיינים, (19) שה' שופט עמהם, ומסכים לפסק דינם. הרי שהשכינה עמהם.

ומניין לשנים שיושבים ועוסקין בתורה ששכינה עמהם? שנאמר [מלאכי ג טז]: "אז נדברו יראי ה' איש אל רעהו ויקשב ה', וישמע, ויכתב ספר זיכרון לפניו ליראי ה' ולחורשי שמו". "ויקשב" הוא לשון

שיתפלל בביהכנ"ס היא עם הציבור.

והמאירי ביאר שביהכנ"ס תפלתו מתקבלת משום שהכוונה מצויה שם יותר, ורבינו יונה כתב מפני שהוא קבוע ומוכן לתפילה ציבור, והרחיב בכך בית אלקים [תפילה ה]: "ואחר שהוקבע המקום לתפילה, הרי הוא מוכן ומושפע להיות נענה כל המתפלל בו, ואפילו הוא יחיד, בזכות הרבים המתפללים ונענים בו". וראה עוד מש"כ הצ"ח בביאור מאמר זה.

וכתב הראש יוסף שבאופן שעשרה מתפללים בבית, עדיף להתפלל עמם מאשר ביחידות בביהכנ"ס, [ונפסק במ"ב צ כח]. וראה עוד לקמן [ח א] לענין תפילה בבית המדרש.

16. רש"י. וכתב בית אלקים [שם]: "עניין רינה הוא שבח ותהילה לאל יתברך, ואין מקום אמירתה אלא בבית הכנסת, כי הוא מקדש מעט, וכמו שבמקדש הלויים היו משוררים ומשבחים לאל בדוכנם, כן ראוי להיות שבחו יתברך נאמר בבית הכנסת, שהוא מקום קבוע בני אדם לשבח אותו בדבר שהקדושה שאינה בפחות מעשרה, כי רוב הדברים הצריכים עשרה הם בענין שבחיו יתברך, וכיון שאינם נאמרים בפחות מעשרה צריך שיתקבצו העשרה במקום אחד

והוא בית הכנסת, וכיון שהשבח צריך להיות בביהכנ"ס, גם התפילה הנמשכת אחר השבח ראוי להיותם ג"כ בביהכנ"ס במקום רינה". וראה מהרש"א.

17. ה"רי"ף ביאר שלא דרשו להיפך שבמקום תפילה תהא רינה, כי נאמר: "ופנית אלא תפילת עבדך ואל תחניתו ה' אלקי לשמוע אל הרינה ואל התפילה אשר עבדך מתפלל לפניך היום", וכיון שבתחילה הזכיר רינה ותפילה וסיים רק בתפילה, משמע שעל התפילה אמר שתהיה במקום רינה.

18. כפי שמצינו במרגלים שנאמר "עד מתי לעדה הרעה הזאת" והיו עשרה [ללא כלב ויהושע] רש"י.

ומפרש ה"רי"ף שנאמר אלקים "נצב" לרמוז על התפילה שהיא מעומד, וכביכול אלקים נצב אף הוא עם המתפללים, וראה מהרש"א. [אך באבות ג למדו מפסוק זה על עשרה שיושבין ולומדין ששכינה ביניהם].

19. כמבואר בסנהדרין [ג ב] — [רש"י].

"ממתין", שה' ממתין שם לשמוע את לימודם.

שואלת הגמרא: מאי, מהו קשר הדברים בסיום הפסוק "ולחושבי שמו"?

אמר רב אשי: הכוונה היא שאפילו⁽²⁰⁾ אם רק חשב אדם לעשות מצוה ואולם בפועל, נאנס ולא עשה, מעלה עליו הכתוב כאילו עשה, כי אילו לא נאנס, ודאי היה מקיימה בפועל, ולכן גם הוא נכתב בספר זיכרון לפניו.⁽²¹⁾

הגמרא ממשיכה לפרש היכן שורה השכינה: ומניין שאפילו אחד שיושב ועוסק בתורה ששכינה עמו? שנאמר [שמות כ כא]: "בכל המקום אשר אזכיר את שמי", שאתן לך רשות להזכיר את שמי בדרך לימוד,⁽²²⁾ "אבוא אליך וברכתיך", אשרה שכינתי עליך וברכתיך, וכיון שנאמר בלשון יחיד, מוכח שהשכינה שורה אף ביחיד.⁽²³⁾

שואלת הגמרא: וכי מאחר דאפילו אחד היושב ולומד שכינה עמו, תרי מיבעיא,

20. הב"ח גרס "אפילו" וביאר החיד"א בפתח עינים שאם חשב ועשה מצרפים לו מחשבה למעשה, ואפילו אם בסוף לא עשה נוטל שכר על המחשבה ועל המעשה כאילו גם עשה. וכבר תמהו על כך מהספרי [ראה ט י] ותוספתא [פאה ד יז] שאם אמר ליתן ונתן נוטל שכר אמירה ומעשה, ואם נאנס ולא נתן, נותנים לו שכר אמירה כשכר מעשה, והיינו שאע"פ שרק אמר, נוטל שכר על המעשה, ומבואר שאינו נוטל שכר על האמירה. וכן נקטו חסדי דוד [שם] ובעשרה מאמרות [חיקו"ד ח"ב כב, וראה שם ח"א ב, ששכר שחוק הליתן לעתיד לבא הוא על המחשבות לטובה שלא קוימו באונס].

והמהרש"א [מכות י ב] כתב שהמלאך הנוצר מהמחשבה חפצו להשלימה בפועל ומוליך את האדם לידי מעשה, וכן מבואר בנפש החיים [א ו בהגה] שקדושה חופפת עליו והיא לעזר לו לגמור המצוה [ונחלקו אם סיוע זה שייך גם במחשבה לרעה, עי"ש]

21. החתם סופר [חו"מ קעו] כתב שהפרש השכר ביניהם הוא בשכר פסיעות, שאינו אלא למי שעשה בפועל. ולכאורה הוא סותר דבריו [יו"ד שכב] ששכרו שוה ממש למי שעשה בפועל, וראה בחידושו [חולין פו א] שרק אם

מצטער שלא זכה לעשותה שוה שכרו למי שעשה בשמחה וטוב לבב, [וכן משמע במ"ב סב ט, ואולי היינו רק כאשר בשעת המחשבה כבר יודע שלא יוכל לעשותה, עי"ש] וראה שו"ת שבות יעקב [ח"ב או"ח י].

22. מהרש"א, וראה רש"י בחומש שם. וההכרח לפרש כך הוא מלשון הפסוק "אזכיר את שמי", שלגבי תפילה היה ראוי לומר "תזכיר את שמי", ומוכח שהכוונה על הזכרה בלימוד במקום שנכתב שמו בתורה. אך ראה מהרש"א בסנהדרין [קד ב], ומג"א [רטו ה] שאסור להזכיר ש"ש כשמזכיר ברכה בדרך לימוד, כמבואר בתוס' להלן [נד א ד"ה הרואה]. ורש"י באבות [פ"ג] פירש "שאתן דעת בלבך להזכיר את שמי", כי "אזכיר את שמי" משמעותו אלמד לאחרים שיהיו מזכירין את שמי.

ובכן יהוידע כתב שהתורה כולה שמותיו של הבורא, לכך נחשב הלומד כמזכיר את שמו. וראה עוד בפני יהושע.

23. מצינו בכמה מקומות שריבוי הציבור מועיל לחידוד וליבון הלימוד, [ראה להלן כח א, וברש"י ד"ה תלויה, סנהדרין לג א רש"י ד"ה

האם צריך להשמיענו שכאשר שנים לומדים השכינה עמהם?

מבארת הגמרא: **תרי מכתבן מילייהו בספר הזכרונות**, כאשר שנים עוסקים בתורה נכתבים דבריהם בספר הזכרונות, אבל אחד העוסק בתורה **לא מכתבן מיליה**, לא נכתבים דבריו **בספר הזכרונות**.⁽²⁴⁾

ועדיין מקשה הגמרא: **וכי מאחר דאפילו תרי העוסקים בתורה שכינה עמהם, תלתא מיבעיא?! ולמה השמיענו ששלושה דיינים שכינה עמהם?**

מבארת הגמרא: **מהו דתימא, דינא שלמא**

בעלמא הוא, שאין דיון בבית הדין נחשב כעיסוק בתורה אלא כעשיית שלום בין הבריות, **ולא אתיא [באה] שכינה. קא משמע לן, דדינא נמי הוי תורה. ולכן השכינה שורה במקום שלשה דיינים.**

ועדיין מקשה הגמרא: **וכי מאחר דאפילו תלתא, דיינים העוסקים בתורה שכינה עמהם, עשרה מיבעיא, ולמה השמיענו שבעשרה השכינה עמהם?**⁽²⁵⁾

מבארת הגמרא: התנא בא להשמיענו שבעשרה קדמה **שכינה ואתיא**, השכינה מקדימה ובאה עוד לפני שבאו כל העשרה,⁽²⁶⁾ אבל **בתלתא** אין השכינה באה **עד**

אפילו], ובסוגיין מבואר שאין זה דבר טבעי מצד ניצוח הלומדים בלבד, אלא שכפי ריבוי המשתתפים גדולה מעלת השראת השכינה, וראה ב"ח [א"ח רצד] שהשכינה יושבת כנגדם ומחכמת ומלמדת תורה.

24. תוס' [ד"ה חד] הקשו הרי אף על היחיד נאמר "וכל מעשיך בספר נכתבים", ותרצו שכוונת הגמרא שלא נכתב בספר עם אחרים. וביאר **בבן יהוידע** שכל אדם יש לו ספר פרטי שבו נכתבים מצותיו ועוונותיו, ויש גם ספר כללי שבו נכתבים רק זכויות של כלל ישראל, ובספר זה לא נכתב הלומד יחיד.

ובטעם החילוק כתב **המהרש"א** ששנים הלומדים מתוך שמחדדים זה לזה יבואו ברוב על האמת שניתן לכותבם בספר זכרון, אבל האחד יתכן שיטעה ולא ישים אל לבו, ולכן אין דבריו ראויים להכתב.

והמאירי פירש: "שבעסק התורה אם הם שנים הדבר נאה יותר, שמביניהם יבחן האמת ביותר, ועוד שמתוך שאחד נושא ונותן עם חברו הדברים חקוקים בדמיונם יותר ויותר".

ולביאורם מובן למה הגמרא פתחה בעשרה מתפללין ועברה לעוסקים בתורה, ולא דנה בשנים המתפללים יחד, כי רק בתורה שייכת מעלת שנים העוסקים בה יחדיו, אבל בתפילה מעלת הצירוף היא רק בעשרה. אך לעיל [ה ב] הבאנו שהערוך וראב"ן פירשו שיש השראת השכינה על שנים המתפללין כשם שנכתבים דבריהם בספר.

25. ה"רי"ף [בעין יעקב] העיר שהרי בעשרה החידוש לענין תפילה, ונצרך השמיענו שגם בתפילה יש השראת השכינה. וביאר שהגמרא הבינה כי אם השכינה שורה לצורך שלשה דיינים היושבים לדון, ודאי שתבא לצורך עשרה איש שהתכנסו לתפילה. וראה עוד בשלמה משנתו.

26. כך הוא לשון רש"י, ויש לדון אם השכינה באה אף לפני הגעת הראשון, או רק לאחר שכבר באו חלק אלא שעדיין אין עשרה. והנה ה"רי"ף תמה אם בשלשה באה שכינה, פשיטא שבעשרה קדמה ואתיא שהרי כאשר הגיעו

דיתבי לדון.

ועוד אמר רבי אבין בר רב אדא אמר רבי יצחק: מנין שהקדוש ברוך הוא מניח תפילין? שנאמר (ישעיה סב ח): "נשבע ה' בימינו ובזרוע עוזו". "בימינו" זו "תורה", שנאמר [דברים לג ב]: "מימינו אש דת למו". "ובזרוע עוזו" אלו תפילין, שנאמר [תהילים כט יא]: "ה' עז לעמו יתן", והכוונה לתפילין שהם עוז לישראל, כפי שממשיך ומבאר:

ומנין שהתפילין עוז הם לישראל? דכתיב [דברים כח י]: "וראו כל עמי הארץ כי שם ה' נקרא עליך ויראו ממך". ותניא בברייתא:

רבי אליעזר הגדול אומר: אלו תפילין שבראש. (27) הרי שהתפילין עוז הם לישראל, כי על ידם מתפחדים הגויים מפני בני ישראל, ואף "בזרוע עוזו" הכוונה שנשבע בתפילין. ומכאן שהקדוש ברוך הוא מניח תפילין. (28)

אמר ליה רב נחמן בר יצחק לרב חייא בר אבין: בשלמא בתפילין שלנו יש פרשיות "שמע" "והיה אם שמוע" כדי שיהיה זכרון מצוותיו של הקב"ה אות וזכרון לישראל, אבל הני תפילין דמרי עלמא, מה כתיב בהו?

אמר [השיב] ליה רב חייא בר אבין: כתוב

שלשה באה כבר השכינה. אכן, אם בעשרה באה לפני שבא הראשון, תתישב קושייתו, שהרי בשלשה היא באה רק אחר שבאו שלשתם. ובשפת אמת כתב שלולי פירוש רש"י נראה שבעשרה השכינה באה לאחר שבאו, בטרם פתחו בתפילה, ואילו בבב"ד של שלשה היא באה רק לאחר שהחלו בדין. ויתכן שזו כוונת הרשב"א [ח"א נ] שנשאל על מאמר המובא לקמן, שבשעה שבא הקב"ה לבהכנ"ס ולא מצא עשרה מיד הוא כועס, והרי השכינה מקדימה לבא לפני העשרה. ותירץ "קדמה לא שתקדם לביאתן אלא שבא עמהם מיד כשהן באין ואינו ממתין עד שיבואו העשרה וישבו וכעניין שאמרו בשלשה עד דיתב".

אולם מלשון הזוהר [ויקהל כא ב] משמע שהשכינה נמצאת קודם. ובעץ יוסף פירש "נצב" — מוכן ומזומן שם טרם בואם, וראה הגהות יעב"ץ. וכן מבואר בט"ז [קנד יא] שנהגו להדליק בביהכנ"ס קודם שיכנס שם אדם, משום דשכינה קדמא ושריא.

27. רש"י במנחות [לה ב] כתב שנקטו תפילין

שבראש כי על הבית של ראש חוקקים אות ש' וברצועתו אות ד', ובתפילין של יד יש אות י' מהשם ש—ד—י, וכיון שרוב האותיות השם נמצאות בתפילין שבראש לכן הזכירם. ותוס' דחו פירושו, וכתבו ש"וראו כל עמי הארץ" שייך בתפילין של ראש שהם בגבהו של ראש ונראים, ולא בשל יד שהם מכוסים.

28. הרשב"א ביאר בשם רב האי גאון "שהראה הקב"ה למשה קשר תפילין והנחת תפילין, ולימדו במראית עין כדרך שלימדו מעשה המשכן".

ורבנו חננאל [הובא באור זרוע ק"ש ז] כתב "מצאנו שהקב"ה הראה למשה רבנו בתוך הכבוד שנאמר 'וראית את אחורי', כגון מלאך ובראשו תפילין וראה משה והבין קשר של תפילין ושין של תפילין כענין שהראהו כלי המשכן וכו' וזה יתכן למראית העין ויתכן לראיית הלב, אבל זה שכתוב 'וראית את אחורי' אינה אלא ראית הלב, ועל אותה הראיה שנאמר במשה שראה קשר של תפילין ושין של תפילין אמר רבי יצחק רמז מן הכתוב מנין שנאמר וכו',

בהם הפסוק [דברי הימים א יז כא]: "ומי כעמך ישראל גוי אחד בארץ".

שואלת הגמרא: ומי משתבח קודשא ברוך הוא בשבחייהו דישאל, וכי הקדוש ברוך הוא משתבח בשבחם של ישראל?

משיבה הגמרא: אין, אכן, דכתיב [דברים כו יז]: "את ה' האמרת היום לאלקים". "האמרה" לשון חשיבות ושבח, שעם ישראל מחשיב ומשבח את ה'. [וכתיב, שם יח]: "וה' האמירך היום להיות לו לעם סגולה". הרי שה' משבח ומחשיב את עם ישראל, וכך הוא אומר לישראל: אמר להם הקדוש ברוך הוא לישראל: אתם עשיתוני הטיבה אחת בעולם, לדבר המשובח במיוחד, (29) ואני אעשה אתכם הטיבה אחת בעולם.

אתם עשיתוני הטיבה אחת בעולם, שנאמר [שם ו ד]: "שמע ישראל ה' אלהינו ה' אחד", ואני אעשה אתכם הטיבה אחת בעולם, שנאמר: "ומי כעמך ישראל גוי אחד בארץ".

אמר ליה רב אחא בריה [בנו] דרבא לרב אשי: תינח בחד ביתא כתוב בו "ומי כעמך

ישראל", אך עדיין לא נודע בשאר שלשה בתי מאי כתוב בהם?

אמר ליה רב אשי: כתוב בהן הפסוקים דלהלן: "כי מי גוי גדול אשר לו אלהים קרובים אליו כה' אלהינו בכל קראנו אליו" [דברים ד ז].

והפסוק: "ומי גוי גדול אשר לו חוקים ומשפטים צדיקים ככל התורה הזאת אשר אני נותן לפניכם היום" [שם ח].

והפסוק: "אשריך ישראל מי כמוך עם נושע בה' מגן עזרך ואשר חרב גאותך ויכחשו אויבך לך ואתה על במותיך תדרוך" [שם לג כט].

והפסוק: "או הנסה אלהים לבא לקחת לו גוי מקרב גוי במסות באותות ובמופתים ובמלחמה וביד חזקה ובזרוע נטויה ובמוראים גדולים, ככל אשר עשה לכם ה' אלהיכם במצרים לעיניך" [שם ד לד].

והפסוק: "ולתתך עליון על כל הגויים אשר עשה, לתהלה ולשם ולתפארת, ולהיותך עם קדש לה' אלהיך כאשר דבר" [שם כו יט].

ועל אותם תפילין שנראו לו למשה רבנו מתוך הכבוד, חקרו רבותינו מה היה כתוב בהם וכו'". והמהרש"א ביאר שעניין תפילין הוא דביקות של ישראל לבורא, וכן הוא מאידך ענין התפילין שהקב"ה מניח, להורות שיש לו דביקות וחטיבה בישראל דוגמת תפילין שאנו מניחים, ועל כך אמרו "מה כתיב בהו" דהיינו אלו פסוקים מורים על כוונה זו שיש לו יתברך דביקות וחטיבה בישראל. ובנפש החיים [ב יא בהגה] כתב שמורה על התדבקותו להטיב עמנו בכל, שהרי כל הפסוקים שבתפילו הם שבחי

ישראל, ע"ש.

וראה רשב"א ובפני יהושע שהזהירו לבל יטעה אדם לחשוב שהדברים כפשוטם רח"ל, שהרי אין לבורא שום תואר ודמות, ובכל אגדות אלו צריכין אנו לקבלה והן סודות מופלאים וכו'.

29. רש"י בחגיגה [ג א] מפרש "שבח אחד, שבח מיוחד לומר, אין כמוך לכך בחרונוך לאלוה". והערוך [אמר] פירש "ציור אחד בעולם, כלומר דבר הניכר שאין כמותו".

מקשה הגמרא: **אי הכי**, שכל אלו ששת הפסוקים כתובים בפרשיות התפילין יוצא שנפישו להו טובי בתי, יש יותר מארבעה בתים.

מתרצת הגמרא: אין כל פסוק בבית נפרד, אלא כך הם סדר הפסוקים בבתיים: הפסוק "כי מי גוי גדול", עם הפסוק "ומי גוי גדול", דמייין להדדי בחד ביתא, כיון שדומים זה לזה הינם בבית אחד⁽³⁰⁾.

והפסוק "אשריך ישראל", עם הפסוק "ומי כעמך ישראל" בחד ביתא, יחד בבית שני.⁽³¹⁾

הפסוק "או הנסה אלהים" בחד ביתא, בבית נפרד בפני עצמו.⁽³²⁾

והפסוק "ולתתך עליון" אף הוא בפני עצמו בחד ביתא, בבית נפרד,⁽³³⁾ וביחד הם

ארבעה בתים.

וכולהו כתיבי באדרעיה, וכל הפסוקים ו-1 הללו כתובים בבית אחד בתפילין של יד.⁽³⁴⁾

ועוד אמר רבין בר רב אדא אמר רב יצחק: כל הרגיל לבא לבית הכנסת כל יום, ולא בא יום אחד, הקדוש ברוך הוא משאיל בו⁽³⁵⁾ שואל אודותיו מדוע לא בא. שנאמר [ישעיה נ י]: "מי בכם ירא ה' שומע בקול עבדו אשר הלך השכים ואין נוגה לו יבטח בשם ה' וישען באלהיו". וכך נדרש פסוק זה: "מי בכם ירא ה'", ה' שואל היכן הוא אותו ירא ה' שהיה רגיל להשכים לבית הכנסת לתפילה,⁽³⁶⁾ ועתה לא בא אלא הלך בדרך חושך דהיינו לדבר הרשות, ולכן "לא נוגה לו", לא יאיר לו היום.⁽³⁷⁾ והדבר תלוי מדוע נמנע מלבוא וכפי שממשיך לבאר⁽³⁸⁾

"ואם לא השכים לבית הכנסת כי לדבר

30. "כי מי גוי גדול" מורה על דבקותנו בו בתפילה, "ומי גוי גדול" מורה על דבקותנו בו בתורה. מהרש"א.

31. כי דומים זה לזה דהיינו שדבקים בו יתברך לעניין ישועה. מהרש"א.

32. פסוק זה מורה על הדבקות בו לעשות להם ניסים ונפלאות. מהרש"א.

33. פסוק זה מורה על הדבקות בו במעלה עליונה, כדכתיב לתהילה לשם ותפארת מהרש"א.

34. תפילין של ראש מחולק לארבעה בתים, ותפילין של יד זה בית אחד, כמבואר במנחות [לד ב].

35. ב"בן יהודע" פירש שהקב"ה מורה למלאכים לשאול בלילה את הנשמות כשעולים "מי בכם ירא ה' וכו'". לכן נאמר בלשון "משאיל".

36. והמשך הכתוב "שומע בקול עבדו" ביאר המהרש"א שנסוב על המשכים לשמוע קול הש"ץ שהוא עובד בתפילתו עבודת כהן גדול כמש"כ ולעבוד את ה' אלקיך וכו'. ובעיון יעקב מפרש שהכוונה ששמע בקול הנביא שאמר אשרי אדם שומע לי וכו', דהיינו המשכים לביהכנ"ס כמבואר להלן [ח א], וראה עוד ב"בן יהודע".

37. היינו שלא יצליח בעסקיו [עץ יוסף].

38. הצל"ח ביאר שתיבת "אשר" באה במקום תיבת "אם", ופירש כוונת הפסוק "אשר הלך